

Journal iranian political sociology
Vol. ۴, No ۴, winter ۲۰۲۱

abstract

Cryptocurrencies can be considered as a commodity, or asset, or money. Assuming that cryptocurrency is money, the definitions, terms and conditions of money should apply to cryptocurrencies, one of these conditions is the sovereignty of printing and issuing money. In Sunni jurisprudence, the sovereignty of minting money and the function of money with non-monopoly

"Money" is a subject that, upon serious reflection and contemplation, we find that in the excitement of the exponential growth of cryptocurrencies and the desire to invest in this field, less attention has been paid to "block chain" technology as the infrastructure of cryptocurrencies; Whether we consider the buying and selling of cryptocurrencies as haram and invalid or whether we consider it illegal and impermissible, the "block chain" method in cryptocurrencies is another issue that is worth independent jurisprudence and legal investigation. Block chain is a method of storing information in a decentralized manner. which reduces the

possibility of forgery to the lowest possible level.

فصلنامه علمی (مقاله علمی-پژوهشی) جامعه‌شناسی سیاسی ایران، سال چهارم، شماره
چهارم (پیاپی ۱۶) زمستان ۱۴۰۰، صص ۲۹۴۹-۲۹۲۶
تأثیر فناوری زنجیره بلوکی در حکم فقهی و حقوقی رمازرها و انتشار پول

اکبر ثقفیان^۱

سید محمد صدری^۲

محمد صادق جمشیدی راد^۳

حمید امیر پور^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۲۹

چکیده

رمزازها را می‌توان به عنوان یک کالا، یا دارائی و یا پول، تلقی نمود. در فرض پول بودن رمزاز، تعاریف، شرایط و ضوابط پول می‌بایست بر رمزازها صدق نمایند که یکی از این شرایط، حاکمیتی بودن چاپ و انتشار پول است. در فقه اهل سنت، به حاکمیتی بودن ضرب النقود و تهافت کارکرد پول با عدم انحصار ضرب النقود، به عنوان ادله مانع از انتشار پول توسط غیر حاکم، استناد شده است. از فقه امامیه، چنین برمی‌آید اگر موجب جهالت و غرر نباشد، با اعلان می‌توان از درهم و دینار غیر مسکوک استفاده کرد. قوانین موضوعه ایران هم انتشار پول فقط در دست دولت می‌داند.

با عنایت به هویت نوشتار پیش رو که براساس نگاهی بدیع و متمایز در مبانی فقهی و حقوقی با رویکرد اسلامی نگاشته شده، «بررسی تأثیر فناوری زنجیره بلوکی در حکم فقهی و حقوقی رمزازها و انتشار پول» موضوعی است که با تأمل و تعمق جدی در آن، در می‌یابیم که در هیاهوی رشد تصاعدی رمزازها و رغبت سرمایه‌گذاری در این حوزه، به فناوری «زنجیره بلوکی» به عنوان زیرساخت رمزازها کمتر توجه شده است؛ چه خرید و فروش رمزازها را حرام و باطل بدانیم و چه آن را غیرقانونی و غیرمجاز تلقی کنیم، روش «زنجیره بلوکی» در رمزازها مساله دیگری است که مستقلاً ارزش بررسی فقهی و حقوقی دارد. زنجیره بلوکی، روشی در ذخیره سازی اطلاعات بصورت نامتمرکز است که امکان جعل و تقلب را به کمترین حد ممکن، کاهش می‌دهد.

کلید واژگان:

انتشار پول - رمزازها - زنجیره بلوکی - ضرب الدرهم - دارهم مغشوشه

^۱ دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه پیام نور؛ نویسنده مسئول (thaqafian@gmail.com)

^۲ دانشیار دانشگاه پیام نور؛ (smsadri@gmail.com)

^۳ دانشیار دانشگاه پیام نور (dr.gh.jamshidi@gmail.com)

^۴ دانشیار دانشگاه پیام نور d.amirpour@yahoo.com

۱- تعریف مساله

با سقوط چشمگیر فعالیت‌های اقتصادی در سطح یک یا چند کشور، چرخه تولید و مصرف دچار خلل می‌شود. با ادامه یافتن این روند، دامنه رکود بصورت تصاعدی و حلزونی، جهش می‌یابد که در صورت تداوم آن به بیش از ۲ سال، به آن «بحران اقتصادی» گفته می‌شود. این بحران‌ها در اشکال مختلفی چون بحران ارزی، بحران بدهی، بحران تراز پرداخت‌ها و بحران بانکی ظاهر می‌شوند. با توجه به اینکه اقتصاد بسیاری از کشورها متکی به نظام بانکی است، بحران بانکی مخاطره بزرگی برای اقتصاد قلمداد می‌شود. معمولاً بحران بانکی با یک آشفتگی و سراسیمگی و اضطراب عمومی همراه است. (سرزعی، ۱۳۹۵). در سال ۲۰۰۷ دولت ایالات متحده آمریکا، برای حل مشکل مسکن، اشکال گوناگونی وام جهت تهیه مسکن در اختیار مردم گذاشت. با سرریز نقدینگی بانک‌ها به سوی خرید خانه و بانکول و عدم بازپرداخت اقسام این وام‌ها، بانک‌ها دچار مشکل شدند. این بحران اثرات طولانی مدتی بر اقتصاد آمریکا گذاشت. بازار بورس سقوط کرد و شرکت‌های بزرگی اعلام ورشکستگی کردند و این بحران از کشور آمریکا فراتر رفته در سال ۲۰۰۹ میلادی به اوج خود رسید.

در بحران‌های اقتصادی، معمولاً دولت‌ها با چاپ پول، مانع فروپاشی نظام اقتصادی، شرکت‌ها و نهادهای مالی می‌شوند. اما این اقدام سبب کاهش ارزش پول، کاهش دارایی مردم و البته کاهش اعتماد به نظام بانکی می‌شود (اسدیان‌لالیمی؛ حبیبیان‌نقیبی، ۱۴۰۰).

با این بحران، اغلب حوزه‌های مرتبط با اقتصاد، دچار تکانه‌هایی در مبانی نظری شدند. این درمان دردناک بحران اقتصادی با کاهش ارزش پول، برخی را بر آن داشته است که پشتوانه پول ملی را از دسترس دولت‌ها دور کنند و اصرار نمایند که طلا، پشتوانه پول کاغذی باشد، نه به این دلیل که طلا به پول، ارزش می‌دهد، بلکه به این دلیل که دولت‌ها با ارزش پول «بازی» می‌کنند و آن را درمان بحران‌های اقتصادی قرار می‌دهند. (ساموئلسن، ۱۳۵۳)

حوزه فناوری اطلاعات هم به گونه‌ای دیگر با آن مواجه شد. در ۲۸ اکتبر سال ۲۰۰۸ میلادی، با هدف رهائی از دست‌برد دولت‌ها به ارزش پول، رمزارز غیرمتمرکزی به نام «بیت‌کوین» بر اساس فناوری زنجیره بلوکی توسط فرد یا گروهی ناشناس با نام مستعار «ساتوشی ناکاموتو» پا به عرصه تجارت‌های پنهان گذاشت. این شخص - که هویت آن تا کنون مشخص نشده است - با ارائه مقاله‌ای با نام «بیت‌کوین: یک سیستم نقدی الکترونیکی همتا به همتا» (Nakamoto, S. ۲۰۰۸) ادعا کرد که با استفاده از فناوری رایانه‌ای، به پولی خارج از تسلط دولت‌ها و البته با روشی امن برای انتقال دارایی بین اشخاص بدون نیاز به هیچ گونه واسطه، دست یافته است. این اتفاق، آغازی بر تولید هزاران گونه از رمزارزها گردید.

۲- پیشینه تحقیق (فارسی و انگلیسی)،

تحقیق و پژوهش پیرامون رمزارزها - اعم از مقاله، کتاب و پایان نامه و رساله - در سال‌های اخیر افزایش یافته است، اما همچنان و هر روز، جنبه‌های جدیدی از این موضوع، آشکار می‌گردد که در حکم شرعی و حقوقی آن، تأثیر دارد. ساحت استفتاء و حکم شرعی با آنچه نهادهای متولی قانون‌گذاری و وضع مقررات، در قالب قوانین و مقررات، به تصویب رسانده‌اند، کاملاً از هم جداست. در استفتاهای نقل شده از مراجع عظام تقلید، غالباً به غری و مجهول بودن، توجه شده است؛ اما آنچه توسط بانک مرکزی (وب سایت بانک مرکزی، ۱۳۹۸) به عنوان اطلاعیه صادر شده است، ناظر به انحصار انتشار هر گونه رمزارز با پشتوانه ریال، طلا و فلزات گران‌بها و انواع ارز توسط بانک مرکزی، ممنوعیت تشکیل و فعالیت اشخاص برای ایجاد و اداره شبکه پولی و پرداخت مبتنی بر فناوری زنجیره بلوکی، است. در سال ۱۳۹۸، دستورالعمل صدور جواز تأسیس و پروانه بهره‌برداری برای فعالیت استخراج رمز ارز توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت صادر شد که به جنبه صنعتی رمزارزها و استخراج آنها، پرداخته شده است.

۳- اهمیت و ضرورت پژوهش

در هیاهوی رشد تصاعدی رمزارزها و رغبت سرمایه‌گذاری در این حوزه، به فناوری «زنجیره بلوکی» به عنوان زیرساخت رمزارزها کمتر توجه شده است. چه خرید و فروش رمزارزها را حرام و باطل بدانیم و چه آن را غیرقانونی و غیرمجاز تلقی کنیم، روش «زنجیره بلوکی» در رمزارزها مسأله دیگری است که مستقلاً ارزش بررسی فقهی و حقوقی دارد. این فناوری، فقط در حوزه رمزارزها و حتی در ساختار نظام‌های بانکی و پولی دارای اثر نیست، بلکه در همه روابط اجتماعی، کارکردی بر آن متصور است.

۴- رمزارز و فناوری زنجیره بلوکی

۴-۱- فناوری زنجیره بلوکی^۱

بنیان و بنیاد رمزارزها بر زیرساخت فناوری به نام «زنجیره بلوکی» استوار است. بنابراین بدون شناخت دقیق این فناوری، موضوع‌شناسی رمزارزها برای تبیین احکام فقهی و حقوقی آن، ناممکن خواهد بود. فناوری زنجیره بلوکی، گرچه سابقه‌ای دیرین تری نسبت به رمزارزها دارد، اما بکارگیری آن در رمزارزها، اهمیت مضاعفی یافت. این فناوری با دگرگون ساختن بسیاری از روش‌های سنتی،

^۱ Blockchain.

تعریف جدیدی در روابط میان انسان‌ها و حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی، حقوقی، مدیریت بازار، بهداشت و درمان، بانکداری و حتی حاکمیتی ایجاد کرده است.

زنجیره بلوکی یا بلاک‌چین از دو کلمه Block و chain تشکیل شده است که برای برگردان فارسی آن می‌تواند «زنجیره بلاک» یا «زنجیره بلوک» قرارداد.

مفهوم زنجیره بلوکی برای اولین بار توسط «استوارت هابر» و «دبلیو اسکات استورنتا» در سال ۱۹۹۱ به عنوان زنجیره‌ای از بلوک‌های امن رمزنگاری معرفی شد (نسترن ارزانیان؛ اسدی، فرزین فر، ۱۳۹۹). این فناوری، رمزارزها بیت‌کوین، به کار کرد عملی خود رسید و در شبکه اتریوم و پشتیبانی آن از «قراردادهای هوشمند» به اوج خود رسید (میرزاصادقی؛ نظام آبادی پور، ۱۴۰۱). با گذشت زمان، در پایگاه داده‌های مورد استفاده قرار گرفت. زنجیره بلوکی، در واقع در مورد زنجیره‌ای از اطلاعات دیجیتالی است که هر بلاک، این اطلاعات را در خود نگهداری می‌کند.

در یک پایگاه داده معاملاتی، هر «بلاک»، اطلاعات مربوط به معامله مانند تاریخ، زمان، مبلغ خرید، اطلاعات فروشندگان و خریداران را ذخیره می‌شود. اما تفاوت پایگاه داده مبتنی بر زنجیره بلوکی با دیگر پایگاه‌های داده در چیست؟

فرض کنید اطلاعات بدهکاری و بستانکاری یک صندوق قرض الحسنه، در اختیار شخصی معتمد قرار دارد. این دفترچه شامل اطلاعاتی مهم و حیاتی است و بدیهی است برای حفظ آن، بهتر است چندین نسخه از آن تهیه می‌شود. اما همه تغییرات، توسط یک نفر ثبت می‌شود و این انحصار، نقطه ضعفی است که فی نفسه خطراتی را در پی دارد. این نقطه ضعف را چگونه می‌توان برطرف نمود؟ یکی از روش‌ها این است که دفترچه بدهکار-بستانکار در اختیار همگان قرار گیرد، یعنی همه اعضای صندوق، نسخه‌ای از آن دفترچه را در اختیار داشته باشند با این شرط که اگر تغییری در یک دفترچه صورت گرفت، همه دفترچه‌ها، می‌بایست تغییر نمایند. اجرای این روش در شکل سنتی و غیر فناورانه، دشواری‌های فراوانی دارد که تقریباً آن را ناممکن می‌سازد. اما فن آوری اطلاعات این امکان را با ضریب اطمینان و امنیت بالایی، ممکن کرده است. این روش، پایه مفهومی زنجیره بلوکی است (اسماعیلی، ۱۳۹۷).

این دفترچه که بصورت یکسان بین اعضا توزیع می‌شود، در اصطلاح فنی، دفتر کل توزیع شده یا دفتر کل اشتراکی (Distributed Ledger)، یک پایگاه داده و مخزن اطلاعات است که بین چندین گره یا اعضای شبکه پخش می‌شود. هر بار که نسخه جدیدی از اطلاعات ثبت می‌شود، هر گره، نسخه قبلی را به روزرسانی می‌کند. همه نسخه‌ها در دفاتر کل توزیع شده با هم برابر هستند و نیازی به سرور مرکزی نیست. بنابراین در زنجیره بلوکی، مالک اطلاعات پایگاه داده، همان کاربران شبکه هستند و اطلاعات ثبت شده روی آن پاک نمی‌شود.

زنجیره بلوکی یک واسطه جهت ایجاد اعتماد بین نهادهای نامطمئن است و معمولاً در مورد تراکنش‌های مربوط به انتقال ارز یا دسترسی به محصولات دیجیتال از آن استفاده می‌شود. اگر در قرار

دادهای هوشمند از زنجیره بلوکی استفاده می‌شود یک قرارداد محاسباتی با بندهای مکتوب در قرار داد ایجاد می‌شود.

ویژگی زنجیره بلوکی این است که ذخیره این داده‌ها بدون وجود یک مدیر مرکزی امکان‌پذیر است و نمی‌توان با تخریب یک نقطه مرکزی داده‌های ذخیره‌شده را تخریب یا نابود کرد. زنجیره بلوکی یک واسطه جهت ایجاد اعتماد بین نهادهای نامطمئن است و معمولاً در مورد تراکنش‌های مربوط به انتقال ارز یا دسترسی به محصولات دیجیتال از آن استفاده می‌شود.

فناوری زنجیره بلوکی دو مزیت مهم دارد: تغییرناپذیری و حق حاکمیت (خردیار، ۱۴۰۰). زنجیره بلوکی، دفتر کل عمومی تمام تراکنش‌های رمزارزهایی است که تاکنون اجرا شده است (فیاض بخش، ۱۴۰۰). با اضافه شدن بلوک‌های جدید توسط استخراج‌کنندگان رمزارز، بلوک‌ها به ترتیب زمانی و خطی به زنجیره بلوکی موجود اضافه می‌شوند. هر گره و نود، یک رونوشت از زنجیره بلوکی را نزد خود نگه می‌دارد که هر زمان استخراج‌کننده به شبکه رمزارز می‌پیوندد، به صورت خودکار بارگذاری می‌شود. زنجیره بلوکی اطلاعات کاملی در مورد نشانی‌ها و ترازاها از بلوک پیدایش (اولین تراکنش‌هایی که تاکنون اجرا شده‌اند) تا جدیدترین بلوک تکمیل شده، دارد. (Malsa, N., Vyas, & Gautam, J., ۲۰۲۲).

زنجیره بلوکی به عنوان نوآوری فنی پایه و اصلی رمزارزها شناخته می‌شود؛ کاربران می‌توانند به سیستم دفتر کل عمومی ذخیره شده در سراسر جهان در بسیاری از نودهای غیرمتمرکز مختلف که توسط «حسابداران استخراج‌کننده رمزارز» نگهداری می‌شوند، اعتماد کنند، درحالی که باید اعتماد خود را با طرف معامله - شخص حقیقی دیگر - یا یک واسطه شخص ثالث - مانند یک بانک - ایجاد و حفظ کنند. زنجیره بلوکی به عنوان معماری سامانه جدیدی از تراکنش‌های بدون اعتماد غیرمتمرکز، نوآوری کلیدی است. زنجیره بلوکی این امکان را فراهم می‌کند که تمام تراکنش‌ها از هر نوعی بین همه زنجیره بلوکی‌ها در تمام دنیا، غیرمتمرکز شوند. زنجیره بلوکی مانند یک لایه کاربردی دیگر است که روی مجموعه پروتکل‌های موجود اینترنت اجرا می‌شود و یک لایه کاملاً جدید به اینترنت اضافه می‌کند تا تراکنش‌های اقتصادی، پرداخت‌های فوری ارز دیجیتال (در یک رمزارز قابل استفاده جهانی) و همچنین قراردادهای مالی طولانی‌مدت تر و پیچیده‌تر را ممکن سازد. هر ارز، قرارداد مالی یا دارایی سخت یا نرم ممکن است با سیستمی مانند زنجیره بلوکی مبادله شود.

علاوه بر این، زنجیره بلوکی ممکن است نه تنها برای تراکنش‌ها، بلکه به عنوان یک سیستم سجلی و موجودی برای ثبت، ردیابی، نظارت و انتقال تمام دارایی‌ها مورد استفاده قرار گیرد. زنجیره بلوکی به معنای واقعی کلمه مانند یک صفحه گسترده عظیم برای ثبت تمام دارایی‌ها و یک سیستم حسابداری برای انتقال آن‌ها در مقیاس جهانی است که می‌تواند شامل تمام اشکال دارایی‌های نگهداری شده توسط تمام طرف‌ها در سراسر جهان باشد؛ بنابراین زنجیره بلوکی می‌تواند برای هر نوع

ثبت دارایی، موجودی حساب و تبادل ارزی، شامل هر حوزه مالی، اقتصادی و پولی؛ دارایی‌های سخت (دارایی فیزیکی)؛ و دارایی‌های نامشهود (رأی، ایده، شهرت، اعتبار، داده‌های سلامت و غیره) استفاده شود.

یکی از نتایج اجتماعی این فناوری، استفاده از شفافیت در تبادل اطلاعات است. این شفافیت، سبب اعتماد و بالاخره منتهی به اعتبار می‌شود. دفتر کل توزیع شده، سبب در دسترس بودن همه اطلاعات است و موانع چاپ و انتشار پول توسط غیر حاکمیت را به‌طور کلی، منتفی می‌کند.

۴-۲- رمزارز به مثابه پول

یکی از وجوه احتمالی در تبیین ماهیت رمزارزها، احتمال «پول» بودن آنهاست، به این معنی که رمزارز هم، نوعی پول است که بدون نظارت هیچ دولتی و خارج از نظام بانکی تولید و منتشر می‌شود. در این فرض، رمزارز نه کالای با ارزش است و نه دارایی نامحسوس، بلکه پولی است بدون پشتوانه اما غیر حاکمیتی و غیر بانکی ولی با تمام آثار و شرایط حقوقی پول. از این منظر، حکم فقهی و حقوقی رمزارز، در سایه احکام و شرایط «پول» روشن خواهد شد. البته پشتوانه نداشتن، شامل همه رمزارزها نمی‌شود و برخی از انواع آن دارای پشتوانه طلا یا یکی از ارزهای رایج، هستند.

از دو منظر متفاوت می‌توان به پدیده پول، نگریست: جنبه ارزشی و اقتصادی پول و جنبه اعتبار و انتشار آن. آنچه از سیر تاریخی رمزارزها و اهداف بنیانگذاران آن می‌توان استنباط کرد، ناظر به جنبه اعتبار و انتشار رمزارز است بدین معنی که رمزارز بدون نظارت حاکمیت، رواج یابد.

همین نگاه موجب مخالفت برخی از فقهای معاصر اهل سنت با رمزارزها شده است، چرا که بنا بر عقیده این عده، چاپ و انتشار پول - و به اصطلاح اصدار النقود یا ضرب الدرهم - صرفاً امری حکومتی است. از قوانین و مقررات ایران - چه قبل از انقلاب اسلامی و چه بعد از آن - نوعی انحصار انتشار پول استنباط می‌شود، اما در فقه امامیه، مساله به گونه‌ای متفاوت مطرح می‌شود.

۵- چیستی پول؛ مبانی نظری

پول - با همه گسترده مفهومی و مصداقی آن - یکی از اختراعات مهم اما اعتباری بشر در طول تاریخ است. با اختراع نهاد پول در اقتصاد، روابط مالی انسان‌ها ساده‌تر و آسان‌تر شده است. اغلب پژوهش‌های فقهی و حقوقی در خصوص پول، به حفظ ارزش همچون مثلی و قیمی بودن آن (فرحبخش، ۱۳۸۹) در ازمینه مختلف معطوف است، اما در خصوص رمزارزها، پول بودن آن محتمل نیست و چه بسا، رمزارز نوعی کالا و یا دارایی نامحسوس باشد.

بین دو مفهوم پول و کالا، تعاطی یکسویه‌ای برقرار است، به‌طوری که هر کالایی که سطح عموم جامعه مورد پذیرش قرار گرفته، با آن مبادله شود، «پول» تلقی می‌شود، اما از آن سو بتوان پول را در حد کالا، تلقی کرد، جای تأمل دارد. شاید یکی از وجوه افتراق پول و کالا، امکان حضور کالا

۱-۵- تعریف مفهومی و مصداقی پول

تعریف پول، امری سهل و ممتنع است. امور تکوینی و حقیقی را می‌توان با مقولات ماهوی همچون جنس و فصل، تعریف کرد، اما تعریف امور اعتباری، متوقف بر مبانی و نگره‌هاست. شاید به همین دلیل است که پژوهشگران، تعریف‌های متفاوتی از پول ارائه داده‌اند. این تفاوت تعاریف، به ویژگی‌ها، کارکردها و آثار و پیامدهای حقوقی پول برمی‌گردد، اما نباید به تعریفی خارج از واقعیت عینی آن، منجر شود، چرا که پول، آن چیزی است که توسط عرف و قانون مورد پذیرش واقع می‌شود. برخی از اقتصاددانان پول را از منظر شیء و حق، چنین تعریف کرده‌اند:

- ۱) پول شیئی است که عموم مردم یک کشور (و قوانین)، آن را به‌عنوان وسیله‌ای جهت پرداخت کالاها و خدمات و همچنین باز پرداخت دیون، می‌پذیرند
- ۲) پول حق مالکیتی است که مورد قبول قانونی و عمومی در مبادلات اقتصادی قرار می‌گیرد (عربی؛ میثمی، ۱۳۹۸، ج ۱، ص ۲).

در مقابل، برخی پول را از منظر ویژگی‌ها، کارکردها و آثار و پیامدهای اقتصادی تعریف می‌کنند. هرچند این گروه از پژوهشگران از مساله اعتبار قانونی و حقوقی پول غافل نیستند، با این حال چون به آثار و پیامدهای اقتصادی پول توجه می‌کنند، مسائل حقوقی را مفروض می‌گیرند و بر جنبه‌های اقتصادی تأکید و تصریح می‌کنند. هر پدیده‌ای که سه وظیفه واسطه مبادله، معیار سنجش و ذخیره ارزش را انجام دهد، عملاً پول است (عربی؛ میثمی، ۱۳۹۸، ج ۱، ص ۳). پول شیئی فیزیکی یا غیرفیزیکی است که دارای ارزش مبادله‌ای عام است و از این رو توسط مردم در جریان مبادلات به‌عنوان واسطه مبادله پذیرفته شده و کارکردهای پول را ایفا می‌کند (یوسفی، ۱۳۷۷، ص ۱۵۱).

۲-۵- نقش اعتبار در مالیت پول

همچنان که متر و کیلوگرم معیار سنجش مسافت و وزن است. پول، سنجه دارایی و مالیت است. این نگاه، پول را - از حیث پول بودن نه اشمال بر مقداری طلا و نقره - از ارزش ذاتی، تهی می‌کند و همانند خود معیار مسافت و وزن - که فاقد «متر» و «کیلوگرم» است - پول را نیز عنوان‌مُشیری معرفی می‌کند که اعتبارش، در مدلول آن است نه در خودش.

«اعتبار» هسته اصلی ارزش پول را تشکیل می‌دهد. در مراحل نخستین پیدایش پول از جواهرات گران‌بها، گرچه طلا و نقره، وجود خارجی داشتند، اما پول بودن آنها، اعتباری مضاعف بود. این اعتبار از عرف و عقلاً نشئت می‌گرفت تا اینکه نظام سیاسی مدونی بر جامعه حاکم شد و حکومت، عرف و عقلائی بالاتری شد.

رابطه حاکمیت و پول، گام بعدی در اعتبار پول بود. کم‌کم برای نظم بخشیدن به امور تجاری

و مبادلاتی، مردم سراغ معتبر بزرگ‌تر و پر قدرت‌تری به نام «دولت» رفتند که بتواند اطمینان‌بخشی بیشتری داشته باشد. با ورود دولت‌ها به دنیای پول، مشهورترین وسیله ابراز، اعلام و اعمال حاکمیت به نام «قانون» بکار افتاد و حاکمیت اقتدار خود را با تدوین قانون پولی، تعریف واحد پول و تولد مفهومی به نام «حق الضرب»، اعمال کرد.

در آغاز، انتشار پول از حیث ماده، با کالایی که دارای ارزش ذاتی داشت - همچون طلا و نقره - و با روش مشخص و علامت و میزان و... مشخص، توسط دولت‌ها شکل گرفت. در این برهه، ارزش معاوضه‌ای پول، همان طلا و نقره مسکوک بود و دولت‌ها، به امر دیگری متعهد نبودند. هر چند پذیرش عامه و اعتبار جامعه در پذیرش پول در طول تاریخ مؤثر بوده است؛ اما این مساله در رابطه با پول‌های بدون پشتوانه و به طور عمده الکترونیکی عصر حاضر، به میزان بسیار بیشتری نمود می‌یابد؛ چرا که اصل وجود اعتبار این دسته از پول‌ها صرفاً بر اساس اعتبار و قراردادهای اجتماعی شکل می‌گیرد؛ بنابراین، اعتباری کامل بودن پول در عصر حاضر، یکی از واقعیت‌هایی است که باید به آن توجه شود.

۳-۵- اعتبار و ارزش‌گذاری پول:

میزان تعهد دولت‌ها به پول ملی خودشان به دو گونه است: الف) بر اساس مقدار طلا و نقره‌ای است که در مقابل آن تعهد شده است، آنچنان که در کشور انگلستان - در سال ۱۷۹۲ - همین روش اتخاذ شد؛ ب) بر اساس نسبت پول ملی با دیگر ارزهای خارجی همچون واحد پول اروپایی - یعنی یورو - که ارزش آن متشکل از سبدهای کشورهای عضو است.

در سال ۱۹۴۴ با قطعی شدن شکست متحدین در جنگ جهانی دوم، ۶۰ کشور عمدتاً بلوک غرب در «برتون وودز»^۱ آمریکا گرد آمدند و یک نظام مالی واحدی را پایه‌گذاری کردند. در این نظام فراگیر، «طلا» مبنای تجارت جهانی شد. این تصمیم با اهداف سیاسی ایالات متحده آمریکا در تضعیف قدرت‌های جهانی همچون ژاپن، شوروی و اروپا، همسو نبود و همواره در تلاش بود علاوه بر طلا، «دلار» نیز مبنای تجارت جهانی باشد. از همین رو فدرال رزرو - که بانک تعیین‌کننده سیاست‌گذاری اقتصادی ایالات متحده بود - ارزش هر اونس طلا را ۳۵ دلار تعیین کرد؛ یعنی هر شخص، با مراجعه به این بانک در ازای هر ۳۵ دلار یک اونس طلا دریافت می‌کند. اما نیکسون - رئیس‌جمهور وقت آمریکا - در سال ۱۹۷۱ در اقدامی که به «شوک نیکسون» معروف شد، با نقض اصل اساسی کنفرانس «برتون وودز»، پشتوانه طلا را از دلار برداشت و اتکای دلار را منوط به قدرت اقتصادی، نظامی و فناوری دانست (طیبی فرد، ۱۳۹۱)، یعنی «دلار» کاغذی شد که اعتبارش را نام توان اقتصادی، نظامی، سیاسی و.. آمریکا می‌گیرد. اکنون آمریکا عملاً دلار بدون پشتوانه چاپ

^۱ Bretton Woods.

۶- چاپ و انتشار پول در فقه اسلامی

نخستین شیوه زندگی بشر، روش قبیله‌ای و خانوادگی بود. تأمین مایحتاج زندگی افراد، عدم وابستگی به دیگران، زندگی ساده و ابتدایی و مبادلات پایاپای از ویژگی‌های این دوره بود. تفاوت کالاهای مبادله شده در کمیت و کیفیت و لزوم تناسب ارزشی، از ارکان این نوع مبادلات بود. اگر اصطلاح «خود معیشتی» زینده دوران نخستین از زندگی جمعی انسان‌ها باشد، پس از آن، فعالیت جوامع را می‌بایست دوران «تقسیم کار» نامید. تولیدات متنوع و مازاد، از ویژگی‌های این دوران است. در این دوران، کالاها بر اساس میزان کار، مطلوبیت و احتیاج ارزش‌گذاری می‌شدند. ناهمگونی و ناهمسانی ارزش‌های مختلف انواع کالاها، مشکل عمده و اساسی، برای معاملات پایاپای بود. سرانجام و با ایجاد «واسطه در مبادلات» و معیار مورد پذیرش، برخی از مشکلات نظام مبادلاتی پایاپای حل گردید. این معادل همگانی، علاوه بر این که برای همسان‌سازی یا آسان‌سازی مقایسه ارزش‌های اقتصادی مختلف، وارد مبادلات شده بود، به‌عنوان ذخیره‌کننده ارزش‌های اقتصادی نیز پذیرفته شد. همچنین قادر بود به‌عنوان واسطه در مبادله محسوب گردد. این «معادل همگانی» ایفاگر نقشی است که «پول» آن را بر عهده گرفت. این معادل، غیرفلزی بود همانند «نمک، صدف، ماهی خشک شده، توتون، پوست، لباس و...» (قبادی؛ رئیس‌دانا، ۱۳۶۸، ص ۴۱ و ۴۲).

۱-۶- تاریخ ضرب سکه در جهان اسلام

اسکناس، برات یا رسید صرافان، بستند به اعتباری بود که برای همه مردم قابل تشخیص و یا قابل رویت بود. با تشکیل دولت‌ها و تدوین ضوابط انتشار پول، پدیده چاپ و انتشار پول وارد فضای حقوقی و قانونی کشورها شد و هر کشور برای خود، وظایف و تکالیفی مشخص کرده، برای استنکاف از آن به قوانین کیفری، پناه برده است. در اغلب قوانین پولی و بانکی کشورها، چاپ و انتشار پول با میزان تعهد کشورها، یکجا ذکر شده است.

چاپ و انتشار پول در دنیای اسلام دارای پیشینه طولانی است. تا زمانه‌های مدیدی، پول رایج در جهان اسلام، دینار رومی و درهم ایرانی بود. در مورد اولین کسی که در اسلام ضرب سکه کرده است، اختلاف است. سعید بن مسیب معتقد است اولین دراهم اسلامی توسط عبدالملک بن مروان، بین سال‌های ۷۵ تا ۷۶ قمری ضرب شده است (ابن الفراء، ۱۴۲۱، ص ۱۸۰). یحیی بن نعمان غفاری از پدرش روایت کرده است که اولین کسی که درهم را ضرب کرد، مصعب بن الزبیر بود که با دستور برادرش عبدالله بن الزبیر آن را انجام داد (ابن کثیر الدمشقی، ۱۴۰۸، ج ۹، ص ۲۰).

۶-۲- حکم ضرب سکه در فقه اهل سنت

برخی از علمای اهل سنت، در فرض پول بودن رمزارزها، حکم به عدم جواز معامله با آنها داده‌اند، چرا که معتقد شرایط و ضوابط پول بر رمزارز، قابل تطبیق نیست. مجموع ادله حرمت را می‌توان در دو گروه جای داد:

۶-۲-۱. استدلال به حاکمیتی بودن ضرب النقود

یکی از این شرایطی که رعایت آنها در همه انواع پول، ضروری است، حق چاپ پول است. مهم‌ترین ویژگی پول در نگاه آنها، انحصاری بودن چاپ و انتشار پول است که امری حاکمیتی و منطبق بر شئون ولایت و اداره جامعه است، بنابراین غیر از حاکم، کسی حق انتشار پول را ندارد. در فقه اهل سنت، روایات و اخباری نقل شده است که متولی ضرب النقود را مشخص کرده است:

یکم) احمد بن حنبل از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که حضرت فرموده‌اند: لَا يَصْلُحُ ضَرْبُ الدَّرَاهِمِ إِلَّا فِي دَارِ الصُّوْبِ بِإِذْنِ السُّلْطَانِ، لِأَنَّ النَّاسَ إِنْ رُحِّصَ لَهُمْ رَكِبُوا الْعَطَائِمَ. این روایت در مجموعه الجامع لعلوم الإمام أحمد، که گردآوری روایات و سخنان احمد بن حنبل است، ذکر شده است (احمد بن حنبل، ۱۴۳۰، ج ۹، ص ۲۷۴). طبق این روایت، فقط حکومت است که می‌تواند در محدوده جغرافیایی خود، سکه ضرب کند. گویا طبق همین روایت است که احمد بن حنبل فتوا به منع ضرب سکه بدون اذن سلطان داده است چرا که سبب فریب در جامعه می‌شود.

این عبارت به کرات در منابع اهل سنت مورد استناد قرار گرفته است ولی در منابع روائی شیعه، نقل نشده است. از عبارت ابویعلی در احکام السطانیة چنین برمی‌آید تعلیل ذیل روایت که «اگر این کار به مردم واگذار شود، فسادهای عظیمی را مرتکب می‌شوند» عبارت احمد بن حنبل است و کلام امام صادق علیه السلام نباشد (ابن الفراء ۱۴۲۱ هـ، ص ۱۸۱).

دوم) ضَرْبُ الدَّرَاهِمِ وَظِنْفَةُ صُرُورِيَّةٍ لِلدَّوْلَةِ، إِذْ بِهَا يَتَمَيَّزُ الْحَالِصُ مِنَ الْمَغْشُوشِ بَيْنَ النَّاسِ فِي النُّقُودِ عِنْدَ الْمُعَامَلَاتِ، وَيَتَقَيَّ الْعِشُّ بِحُكْمِ السُّلْطَانِ عَلَيْهَا بِالنُّقُوشِ الْمَعْرُوفَةِ (ابن خلدون، ۱۴۰۸ هـ ص ۱۸۳). ابن خلدون چنین استدلال می‌کند که با نقش سلطان بر درهم و دینار، از رواج سکه مغشوش ممانعت می‌شود. گوئی این نقش، در انحصار حاکمیت است و دیگری نمی‌تواند چنین نقشی را ضرب کند.

سوم) نووی در کتاب روضۃ الطالبین و عمدۃ المفتین، مشهور به الروضه، حتی به فرض عدم احتمال غش، حکم به عدم جواز ضرب سکه توسط غیر امام داده است و اساساً ضرب سکه را از شئون و وظایف حاکم می‌داند (النووی، ۱۴۱۲ هـ، ج ۲، ص ۲۵۸). طبق این نظر، ضرب درهم، امری حاکمیتی است و کسی غیر از امام، حق ضرب النقود ندارد و لو اینکه درهم دانیرش، خالص باشد.

از این روایت نکته نقش اعتبار حاکمیت و ارزش اعتباری افزون بر ارزش ذاتی درهم و دینار، به روشنی استفاده می‌شود.

چهارم) بلاذری نقل می‌کند که عمر بن عبدالعزیز کسی را که ضرب سکه کرده بود را مجازات کرده، وی را به زندان انداخت و سکه‌هایش را معدوم کرد. همچنین نقل می‌کند که عبدالملک بن مروان قصد داشت دست کسی که ضرب سکه کرده بود را قطع نماید، هر چند بعداً از این کار منصرف و فقط وی را مجازات و تعزیر کرد. این کار مورد پسند علمای مدینه قرار گرفت (بلاذری، ۱۹۸۸، ۴۴۵)

پنجم) همچنین امام احمد از ابو جعفر محمد بن عبید الله المنادی معروف به ابن منادی نقل می‌کند که ضرب سکه برای غیر سلطان، ناپسند و مکروه است (احمد بن حنبل، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۳۶). **ششم)** استدلال دیگری که بر انحصار حق ضرب به حاکمیت می‌توان اقامه کرد، فتوای احمد بن حنبل و برخی از علمای اهل سنت بر لزوم پرداخت اجرت ضرب سکه از بیت المال است (الکرمی الحنبلی، ۱۴۲۸ هـ ج ۱، ص ۵۶۸).

از مجموع این روایات و اخبار استفاده می‌شود که ضرب درهم از مصالح عمومی است که با دستور امام انجام می‌شود، بنابراین، اشخاص و افراد نمی‌توان ضرب درهم نمایند یکی از وظایف امام - به عنوان حکم - حفظ مقادیر طلای دینار و نقره درهم است تا از لحاظ وزن و حجم، دچار تغییرات و تشویش نشود. پس نباید امام، درهم مغشوشه را منتشر نماید. بر غیر امام هم این امر حرمتش بیشتر است. ماحصل این روایات، دو امر است: حاکمیتی بودن ضرب النقود و بروز فساد در صورت اجازه ضرب دادن به دیگران.

الشیخ أحمد شریف النعسان - یکی از مفتیان اهل سنت - با استناد به همین روایت و استدلال مندرج در آنها، حکم به حرمت رمزارزها داده است.

۶-۲-۲. استدلال به تهافت کارکرد پول با عدم انحصار ضرب النقود

برخی از علمای اهل سنت، راه دیگری طی کرده‌اند. آنان معتقدند پول ابزاری است که کارکرد مشخصی دارد، بنابراین گرچه پول در نظام اسلامی شکل خاصی ندارد، اما کارایی و ایفای نقش پول منوط به انجام کامل وظایف آن نسبت می‌دهند (السبهانی، ۱۴۱۸ هـ).

سبهانی انجام وظایف توسط پول را متفرع بر ثبات ارزش آن می‌داند و حفظ ارزش پول را یک الزام قانونی قطعی دانسته و با پیش فرض دستور الهی «عدالت» ثبات ارزش واحد پولی شرط عدالت در معاملات می‌داند (السبهانی، ۱۴۱۸ هـ). برخی نیز ثبات ارزش پول با توجه به تأکید صریح اسلام بر امانت و عدالت در تمامی معاملات انسانی، هدفی ضروری در چارچوب اسلام است. روشن است که این عده، از آیات وفا در کیل و وزن استفاده خواهند کرد. (شاپرا، ۲۰۰۸ م، ص ۴۰).

ابن تیمیه و غزالی بر این امر اصرار دارند. حجة الاسلام غزالی می گوید: «خداوند آنها را آفرید - یعنی طلا و نقره - برای مبادله آفرید. حکمت دیگر آفرینش آنها برای دستیابی سایر اشیا است (الغزالی، ۱۹۹۴م ج ۴ ص ۹۱). ابن تیمیه با اذعان به عدم تعریف درهم و دینار در شرع و لزوم ارجاع آن به عادت و اصطلاح، چنین استدلال می کند که هدف این است که معیاری برای آنچه عرف با آن سروکار دارند، وجود داشته باشد (ابن تیمیه، ۱۹۹۵م، ج ۱۹ ص ۲۵۲).

ابن قیم، ثبات پول را مورد تأکید قرار داده، فتوا داده است که ارزش پول - بر خلاف دیگر کالاها - می بایست محدود و مضبوط بوده، هیچ گونه افزایشی و کاهشی نداشته باشد. «اگر ارزش پول مانند کالاها بالا و پایین شود، ما قیمت و ارزشی که برای خرید و فروش در نظر گرفته است، باقی نخواهد ماند» • (ابن قیم الجوزیه، ۱۹۹۱م، ج ۲ ص ۱۰۵).

از اینجا به سطح کلان جامعه و نقش حکومت‌ها، پلی زده می شود: دکتر عبدالجبار السبحانی می گوید: حقیقت این است که مسئولیت دولت در صدور و مدیریت و جوه نقد، حتی اگر سندی بر آن نداشته باشیم، یکی از مصالح مرسله که هرگز از نقش دولت بی نیاز نخواهیم شد. همین امر سبب شده است که فقها، اصدار نقد را منحصر در حاکم بدانند (السبحانی، ۱۴۱۸ هـ).

از اینجا مباحث استدلالی، آغاز می شود و می توان در اثبات و انکار مدعا، ابرام و انکار کرد: در کشاف القناع عن متن الإقناع - که طبق مذهب حنابله نگارش یافته - رابطه ضرب نقود و سلطان را چنین می شمرد: «سلطان باید پولی را که ارزش عادلانه‌ای در دادوستد دارد، منتشر نماید تا برای رعایا سهولت و آسانی به دنبال داشته باشد» (البهوتی، ۱۴۲۹ هـ، ج ۲ ص ۲۳۲). سپس به روایت احمد بن حنبل از جعفر بن محمد در خصوص ضرب سکه به اذن حاکم، استناد می کند (همانجا).

در جمع بندی آرا فقهای اهل سنت چنین می توان گفت که کارآمدی نظام پولی در اسلام مستلزم حفظ ثبات پولی و محدود کردن حق صدور وجه نقد به دولت یا هر کس که در چارچوب کنترل و سیاست‌های پولی اختیار کند، خواهد بود.

۳-۶- ضرب النقود در فقه امامیه

در منابع حدیثی و فقه روائی شیعه، یافتن نصوص صریح در انتشار پول و احکام آن، بسیار دشوار است. پس از فقه روائی، فتاوا و آرای فقها راهگشا خواهد بود و سرانجام استفاده از ادله عقلی، مستند سومی برای یافتن پاسخ مساله خواهد بود.

۱-۳-۶. ضرب النقود و مساله دراهم مغشوشه

یکی از مباحث فقهی که می تواند راهگشای مساله انتشار پول در فقه امامیه باشد، مبحث «دراهم مغشوشه» یا اسکناس‌های تقلبی است. حکم جواز و حرمت فروش ارزهای خارجی تقلبی و یا پول ملی تقلبی در دوران معاصر با تطبیق این مساله مشخص می شود هر چند غالباً در این مساله و مسائل مشابه آن، با اصول کلی و اطلاعات فقهی، اظهار نظر هم می شود. گمشده ما یافتن مستندی بر حکم شرعی

غش در اعتبار درهم و دینار است نه مغشوش بودن ذاتی دراهم. درهم و دینار علاوه بر ارزش نقره و طلای آنها، دارای ارزش اعتباری دیگری نیز هستند و غش در این اعتبار مورد پرسش است. بنابراین حرمت و جواز معامله با مسکوکاتی که نقصان وزنی طلا و نقره دارند، خارج از بحث خواهد بود. پس اگر پول فقط دارای ارزش اعتباری باشد، در حیطه غش در پول، قرار می‌گیرد.

غش در لغت به معنی پند خالص ندادن به کسی یا ظاهر کردن خلاف آنچه در دل باشد آمده است (طریحی، ۱۳۶۲، ص ۳۵۶). در کتب فقهی - به پیروی از اهل لغت همچون فیومی (الفیومی، ج ۲، ص ۴۷) - به آمیختن آب به شیر مثال زده می‌شود. غش در معاملات، فی الجمله در اسلام حرام است و روایات متعددی در مذمت غش وارد شده است (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۱۲، ص ۲۴۱). قید «فی الجمله» برای خارج کردن معامله‌ای که منفعت محلله دارد و یا غش غیر خفی و امثال آن است.

پول رایج در صدر اسلام، درهم و دینار و فلوس بود که از نقره، طلا و مس ساخته می‌شده است. هم مقدار وزنی آنها مشخص بود و هم اینکه مسکوک بودن در آنها مشروط بود. پس هر طلای چند گرمی، یا دینار چند گرمی، درهم و دینار نخواهند بود؛ بلکه مسکوک بودن - که اعتبار مضاعفی است - آن پول قرار داده است و طلا نقره مسکوک همیشه با ارزش تر از نوع غیر مسکوک آن است. این اعتبار - که ضرب سکه یا ضرب الدرهم نامیده می‌شود - اعتباری است ناشی از حکومت خاص که در قلمرو جغرافیایی خاصی ارزش دارد.

- چهار حالت برای این درهم و دینار - که فی نفسه دارای ارزش بودند - رخ می‌افتاده است:
- یک: کم کردن وزن معیار در آنها با کاهش مثلاً یک نخود طلا در دینار که این کاهش با مرور زمان و استهلاک و ممسوح بودن هم قابل تصور است و حتماً عمدی نیست.
  - دوم: آمیخته کردن فلزی غیر از طلا و نقره در درهم و دینار که مصداق اتم غش است؛
  - سوم: استفاده از فلز تقلبی به جای طلا و نقره؛
  - چهارم: تقلب و غش در هیئت و ظاهر مسکوکات هر چند فلز آن سالم و خالص باشد (مکارم الشیرازی، الشیخ ناصر، ۱۴۲۶هـ.ق، ص ۱۰۳).

غش با همه انواع و اقسامش، حرام است و از این حرمت تکلیفی، حرمت وضعی بطلان معامله استنتاج می‌شود.

بحث منافع محلله دراهم مغشوشه یکی از موارد استثنا در حرمت غش است و بنابراین اگر معامله با درهم و دینار مغشوشه‌ای که دارای منفعت محلله‌ای باشد، انجام شود، به نظر شیخ انصاری، اشکالی ندارد. مثالی هم زده می‌شود به موردی که درهم مغشوش به ظالمی داده می‌شود تا سبب خلاصی از او شود.

روایات بیانگر حکم نهی و جواز در استعمال و معامله با درهم مغشوشه را در چند طایفه می‌توان

طبقه بندی کرد:

طایفه اول: حرمت مطلق استفاده از دراهم مغشوشه به استناد روایت جعفری^۱ (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۱۸، ص: ۱۸۶) و روایت موسی بن بکر^۲. (کلینی، بی تا، ج ۵، ص: ۱۶۰).^۳

جعفری می گوید: مقداری درهم را مقابل حضرت قرار دادم. حضرت (ع) یکی از درهم‌ها را جلوی من قرارداد و فرمودند اینها چیستند؟ عرض کردم: ستوق^۴ - هم به ضم سین و هم به فتح سین - حضرت (ع) فرمودند ستوق چیست؟ ستوق دوطبقه دارد (شاید منظور دو رو باشد) از فضا و مس. حضرت (ع) فرمود باید این را بشکنی! چون نه خودش را می شود فروخت و نه می توان آن را انفاق کرد. طبق نظر آیت‌الله خوئی، دلالت امر در این روایت، ارشادی است نه مولوی. همچنین موسی بن بکر گوید: ما در خدمت ابوالحسن امام کاظم علیه السلام بودیم و دینارهایی ریخته شده در برابر آن حضرت بود که آن حضرت به یکی از آن سکه‌ها نگریست و آن را برداشت و به دونیم کرد. سپس به من فرمود: آن را در گودالی بینداز تا چیزی که در آن غش باشد به ازای آن فروخته نشود. طبق این دو روایت، درهم و دینار مغشوش علیرغم داشتن ارزش فلز گرانبها، فاقد ارزش اعتباری و مسکوک بودن است و حضرت بهخاطر ممانعت از رواج اعتبار تقلبی، دستور انهدام آنها را داده‌اند و به اصطلاح - همچون هیاکل صنم - ارزش ماده فدای بی ارزشی هیئت شده است. البته در مقابل این روایات، روایات جواز مطلق و جواز مشروط هم ذکر شده است.

طایفه دوم: جواز مطلق که از مضمهره محمد بن مسلم^۵ (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۱۸، ص: ۱۸۵) از حضرتش در مورد دارهم محمول علیها پرسیدم؟ ایشان فرمودند: انفاق با آنها اشکالی ندارد.

طایفه سوم: انحصار جواز به فرض رواج یا فرض اعلام است که از روایت مجهول محمد بن

^۱ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عَمْرِو الْجَعْفِيِّ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (عَلَيْهِ السَّلَام) فَأَلْقَيْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ دِرَاهِمًا - فَأَلْقَى إِلَيَّ دِرَاهِمًا مِنْهَا - فَقَالَ أَتَيْتُ هَذَا فَقُلْتُ سَتُوقٌ - فَقَالَ وَ مَا السُّتُوقُ فَقُلْتُ - طَبَقَتَيْنِ فِضَّةً وَ طَبَقَةً مِنْ نُحَاسٍ وَ طَبَقَةً مِنْ فِضَّةٍ - فَقَالَ أَكْبَرُهَا فَإِنَّهُ لَا يَحِلُّ بَيْعُ هَذَا وَلَا إِتْفَاقُهُ

^۲ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ سِجَادَةَ عَنْ مُوسَى بْنِ بَكْرِ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ أَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَإِذَا دَنَابِيرُ مَضْبُوبَةٌ بَيْنَ يَدَيْهِ فَظَنَرُ إِلَى دِينَارٍ فَأَخَذَهُ بِيَدِهِ ثُمَّ قَطَعَهُ بِنِصْفَيْنِ ثُمَّ قَالَ لِي أَلْفِهِ فِي الْبَالُوَعَةِ حَتَّى لَا يُبَاعَ شَيْءٌ فِيهِ غَشٌّ

^۳ کلینی، محمد بن یعقوب، (بی تا). الکافی، (تصحیح درایتی، محمدحسین؛ و مرکز بحوث دار الحدیث. قسم احیاء التراث) قم: مؤسسه علمی فرهنگی دار الحدیث. ج ۱۵.

^۴ مختلف فيه. و قال في القاموس: ستوق كتور و قدوس و تستوق بضم التائين زيف بهرج ملبس بالفضة. انتهى. و في الصحاح: البهرج الباطل و الرديء من الشيء. و يدل على استحباب كسر الدراهم المغشوشة، و إن كانت مشتملة على الأسماء الشريفة لغلبة المصلحة. (مجلسی، ۱۴۰۶، ج ۱۱ ص ۱۲۶)

^۵ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الدَّرَاهِمِ الْمُحْمُولِ عَلَيْهَا - فَقَالَ لَا بَأْسَ بِإِتْفَاقِهَا. »

مسلم^۱ (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۱۸، ص: ۱۸۷) و روایت فضل ابی العباس^۲ (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۱۸، ص: ۱۸۸) و روایت حریز^۳ (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۱۸، ص: ۱۸۸) استفاده می‌شود. در این سه روایت با فرض دانستن و اعلام، معامله با درهم مغشوشه را بدون اشکال شمرده است. رواج داشتن ضرورتی برای اعلام نمی‌گذارد؛ زیرا اعلام در مواردی است که رواج نباشد و در موارد رواج، غالباً غش آن معلوم است. پس ملاک دانستن طرف مقابل است که این علم یا از راه رواج حاصل می‌شود و یا از راه اعلام.

در دو روایت دیگر، از ابن ابی عمیر^۴ (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۱۸، ص: ۱۸۵) و عبدالرحمن حجاج^۵ (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۱۸، ص: ۱۸۷) با فرض دانستن و اعلام، معامله با درهم مغشوشه را بدون اشکال شمرده است. رواج داشتن ضرورتی برای اعلام نمی‌گذارد؛ زیرا اعلام در مواردی است که رواج نباشد و در موارد رواج، غالباً غش آن معلوم است. پس ملاک دانستن طرف مقابل است که این علم یا از راه رواج حاصل می‌شود و یا از راه اعلام.

طایفه چهارم: انحصار جواز در مواردی اندک که از دو روایت معمر به یزید^۶ (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۱۸، ص: ۱۸۶) و عمر بن یزید^۷ (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۱۸، ص: ۱۸۶) استفاده می‌شود.

^۱ «و بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ أَبِي نَضْرٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: جَاءَهُ رَجُلٌ مِنْ سِجِسْتَانَ، فَقَالَ لَهُ إِنَّ عِنْدَنَا دَرَاهِمَ يُقَالُ لَهَا الشَّاهِيَةُ تُحْمَلُ عَلَى الدَّرَاهِمِ دَانِقِينَ فَقَالَ لَا بَأْسَ بِهِ إِذَا كَانَتْ تُجَوَّرُ. وَ رَوَاهُ الصَّدُوقُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: الشَّاهِيَةُ إِلَى أَنْ قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ يَجَوَّرُ ذَلِكَ.»

^۲ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ فَضْلِ أَبِي الْعَبَّاسِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الدَّرَاهِمِ الْمَحْمُولِ عَلَيْهَا فَقَالَ إِذَا أَنْفَقْتَ مَا يَجَوَّرُ بَيْنَ أَهْلِ الْبَلَدِ فَلَا بَأْسَ وَإِنْ أَنْفَقْتَ مَا لَا يَجَوَّرُ بَيْنَ أَهْلِ الْبَلَدِ فَلَا.»

^۳ وَ عَنْهُ عَمْرٌ حَدَّثَهُ عَنْ جَمِيلٍ عَنْ حَرِيزِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَدَخَلَ عَلَيْهِ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ سِجِسْتَانَ، فَسَأَلُوهُ عَنِ الدَّرَاهِمِ الْمَحْمُولِ عَلَيْهَا فَقَالَ لَا بَأْسَ إِذَا كَانَ جَوَازاً لِمَضْرٍ

^۴ وَ عَنْهُ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبَابٍ قَالَ لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ الرَّجُلُ يَحْمِلُ الدَّرَاهِمَ يَحْمِلُ عَلَيْهَا التُّحَاسَ أَوْ غَيْرَهُ ثُمَّ يَبِيعُهَا قَالَ إِذَا بَيَّنَّ ذَلِكَ فَلَا بَأْسَ؛ وَ رَوَاهُ الْكَلِينِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ: مِثْلَهُ..»

^۵ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَشْتَرِي الشَّيْءَ بِالدَّرَاهِمِ فَأَعْطِي النَّاقِصَ الْحَبَّةَ وَالْحَبَّتَيْنِ قَالَ لَا حَتَّى تُبَيِّنَهُ ثُمَّ قَالَ إِلَّا أَنْ يَكُونَ نَحْوَ هَذِهِ الدَّرَاهِمِ الْأَوْضَاحِيَّةِ الَّتِي تَكُونُ عِنْدَنَا عَدَدًا. وَ رَوَاهُ الصَّدُوقُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ: نَحْوَهُ..»

^۶ وَ عَنْهُ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ مَعْمَرِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فِي إِتْفَاقِ الدَّرَاهِمِ الْمَحْمُولِ عَلَيْهَا فَقَالَ إِذَا كَانَ الْغَالِبُ عَلَيْهَا الْفِضَّةَ فَلَا بَأْسَ بِإِتْفَاقِهَا. وَ رَوَاهُ الْكَلِينِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ مَعْمَرِ بْنِ يَزِيدَ: مِثْلَهُ وَ تَرَكَ قَوْلَهُ بِإِتْفَاقِهَا.

^۷ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَطِيَّةَ عَنْ مَعْمَرِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ

بحث ما در رمزارزها، غش اعتباری است. اگر اعتبار آن توسط گروهی جعل شده باشد، آیا

این درهم مغشوشه می‌شوند؟

شیخ انصاری در آخرین مساله از نوع دوم مکاسب محرمه، به درهم مغشوشه پرداخته است. در برخی از منابع فقهی امامیه، موضوع درهم مغشوشه در باب زکات و مضاربه هم مطرح شده است. در کتاب العروة الوثقی، در کتاب مضاربه نیز، به درهم مغشوشه اشاره شده است که «مضاربه با درهم و دینار مغشوش مانند شامیات و قمری که در معاملات خارجی استفاده می‌شود صحیح است و اشکالی ندارد» بعد آن را تکمیل می‌کنند که: «مضاربه با مغشوشی که مصداق قلب و تدلیس باشد که شرعاً لازم است شکسته شود تا در معاملات به کار نرود، صحیح نیست» (الطباطبائی الیزدی، السید محمد کاظم، ۱۴۲۰هـ.ق، ج ۵، ص ۱۴۷). برخی همچون آیت‌الله خویی، بحث درهم مغشوشه را متناسب با ارزش ذاتی پول، می‌دانند و غش آن را، غش در طلا و نقره آن می‌دانند، بنابراین موردی برای نقود فعلی که عاری از ارزش ذاتی است، برای غش وجود نخواهد داشت (خوئی، ۱۴۳۰هـ.ق، ص ۱۲).

۷- چاپ و انتشار پول در حقوق ایران

در مجموعه تقنینی ایران، قوانین و مقررات چاپ و نشر پول، سابقه‌ای دیرینه داشته، دارای قدمتی بیشتر از قانون مدنی است. از سابقه دیرینه قوانین و مقررات چاپ و انتشار پول و حتی قدمت آن بر قانون مدنی، می‌توان به اهتمام قانونگذار در ساماندهی نظام پولی کشور پی برد.

۷-۱- قوانین و مقررات چاپ و انتشار پول

در «قانون راجع به اسکناس بانک شاهنشاهی ایران» (وب سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵ دی ۱۴۰۰)، مصوب ۷ ثور مطابق ۱۲ جمادی‌الثانی ۱۳۳۳ قمری مطابق با ۱۲۹۴ هـ. ش، قانونی ۶۰ روزه در حفظ تعادل بازار، مصوب شده است. طبق «قانون تعیین واحد و مقیاس پول قانونی ایران» مصوب ۲۷ اسفندماه ۱۳۰۸ شمسی (وب سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵ دی ۱۴۰۰)، پس از تعیین طلا به عنوان واحد پول قانونی ایران و تقسیم آن به صد دینار، در ماده اول، مسکوکات فلزات گران بها و اجزای آن در ماده دوم و اوزان آنها در ماده سوم، در ماده چهار، به ضرب آنها پرداخته شده است و در ماده شش، حق الضرب منحصر در اختیار دولت قرار داده شده است.

با «قانون اصلاح قانون واحد و مقیاس پول» مصوب ۱۳۱۰ (وب سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵ دی ۱۴۰۰)، همچنان انحصار حق الضرب - با تغییر در اوزان و مقادیر - در اختیار دولت بود. «قانون پولی و بانکی کشور» مصوب ۱۳۵۱ در سال‌های پس از انقلاب اسلامی، اصلاحات فراوانی به خود دید؛ ولی همچنان رویه چاپ و انتشار در اختیار دولت باقی ماند.

عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ إِفْتِاقِ الدَّرَاهِمِ الْمَحْمُولِ عَلَيْهَا فَقَالَ إِذَا جَارَتْ الْفِضَّةُ الْمِثْلَيْنِ فَلَا بَأْسَ ..»

در لایحه قانونی «اصلاح قانون پولی و بانکی کشور» (وب سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵ دی ۱۴۰۰)، که آخرین قوانین پولی قبل از انقلاب مورد بازنگری قرار گرفته، همچنان حق الضرب در انحصار و اختیار دولت باقی مانده است. در قوانین بعدی هم گویا این موضوع، اصل موضوعی قلمداد شده، هیچ اشاره‌ای به چاپ و نشر پول در قوانین جمهوری اسلامی نشد. طبق نظریه ۷/۸۳۱۵-۷/۹/۱۳۷۹ اداره کل امور حقوقی قوه قضاییه:

اسکناس پول کاغذی است و پول، انواع مسکوکات و اسکناس رایج را گویند که به منظور مبادله سکه زده شده یا چاپ و نشر دهند... پس اسکناس وسیله مبادله است که با آن کالایی را با کالای دیگری مبادله یا کالایی را در ازاء همین اسکناس خرید و فروش و مبادله می‌کنند؛ یعنی پول نوعی ارزش و نوعی اعتبار، درحالی که کالا عبارت از چیزی است که مصرف معینی داشته و ارزش مالی خاص خود را داشته باشد. در عرف تجاری کالا را با قیمت‌های مختلف معامله می‌کنند درحالی که پول داخلی یک ارزش ثابت اقتصادی است. معیاری است که با آن دیگر اشیا و کالاها و اموال را می‌سنجند بدین استدلال پول داخلی نمی‌تواند کالا باشد و اسکناس جعلی داخلی هم به تبع آن کالا تلقی نمی‌شود.

۷-۲- قوانین پیرامونی در خصوص انتشار اسکناس

از منظری دیگر، دولت شرکت‌هایی در اختیار دارد که در جمع‌آوری بهره مالکانه حاصل از مالکیت‌های دولتی بر منابع طبیعی و... همچون کارگزار عمل می‌کند. رابطه دولت با این شرکت‌ها طبق ضوابط خاصی است و هر ساله در بودجه دولت در بخش درآمدی قرار می‌گیرند. یکی دیگر از امتیازاتی که در اختیار شرکت‌های دولتی قرار دارد، حق بهره‌برداری از انحصارات قانونی و بازاری دولتی است. مواردی که در این زمینه قابل ذکر است عبارت‌اند از: امتیاز انحصار سیگار (در اختیار شرکت دخانیات) و امتیاز انحصار چاپ اسکناس و مسکوک (در اختیار شرکت بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران).

از تبصره سه ماده چهار قانون «مقررات صادرات و واردات» مصوب ۱۳۶۶ (وب سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵ دی ۱۴۰۰)، چنین برمی‌آید که ورود کاغذ، مرکب و کلیشه مخصوص چاپ اسکناس با موافقت بانک مرکزی جمهوری اسلامی است.

در بند الف ماده ۹۸، «قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، دلهره قانون‌گذار در تأسیس بانک‌های خصوصی و انحصار برخی امور در بانک مرکزی، عیان است:

اداره حقوقی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران طی نامه شماره ۴۹۷۱ مورخ ۱۳۸۱/۹/۲۶

اعلام داشته است: مرجع صالح تصویب ضوابط تأسیس بانک غیردولتی وفق بند الف ماده واحده قانون تأسیس بانک غیردولتی مقرر می‌دارد سیاست‌گذاری پولی، اعتباری، ارزی، چاپ اسکناس، ضرب سکه، حفظ ذخایر ارزی، نظارت بر بانک‌ها و صدور مجوز فعالیت بانکی در قلمرو وظایف دولت در جهت اعمال حاکمیت در اختیار دولت می‌ماند (وب سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵ دی ۱۴۰۰).

۱-۲-۷. احکام کیفری جعل اسکناس

برای یافتن ماهیت موضوعات و احکام، می‌توان به رفتار قانون‌گذار در تخلف از قوانین و مقررات، مراجعه کرد. اولین قانون در خصوص مجازات جعل اسکناس، به ماده ۹۸، «قانون مجازات عمومی» مصوب ۱۳۰۴ (وب سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵ دی ۱۴۰۰) برمی‌گردد:

در بند ج ماده ۳، «قانون مجازات عمومی» مصوب ۱۳۵۲ (وب سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵ دی ۱۴۰۰)، چهار مورد از مصادیق جعل را برمی‌شمرد که مورد چهارم، جعل اسکناس است:

این سنگ بنا در «قانون راجع به مجازات اسلامی» مصوب ۱۳۶۱ (وب سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵ دی ۱۴۰۰)، ادامه یافت و در سال ۱۳۶۸، با مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام، «قانون تشدید مجازات جاعلین اسکناس و واردکنندگان، توزیع‌کنندگان و مصرف‌کنندگان اسکناس مجعول» تصویب گردید. مجدداً در سال ۱۳۹۰، جعل اسکناس به موجب ماده یک «قانون مجازات اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور» (وب سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵ دی ۱۴۰۰)، یکی از مصادیق اخلاق در نظام اقتصادی شمرده شد.

سرانجام طبق ماده پنج «قانون مجازات اسلامی» مصوب ۱۳۹۲ (وب سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۵ دی ۱۴۰۰)، جعل اسکناس مشمول قوانین فرا سرزمینی شد و به دادگاه‌های ایران، صلاحیت رسیدگی به مرتکبین جعل اسکناس داده شد و این صلاحیت برای اشخاص غیرایرانی نیز سرایت داده شده است.

بند ث ماده پنج: جعل اسکناس رایج ایران یا اسناد بانکی ایران مانند برات‌های قبول شده از طرف بانک‌ها یا چک‌های صادر شده از طرف بانک‌ها و یا اسناد تعهدآور بانک‌ها و همچنین جعل اسناد خزانه و اوراق قرضه صادره و یا تضمین شده از طرف دولت یا شبیه‌سازی و هرگونه تقلب در مورد مسکوکات رایج داخله.

سپس در مواد ۵۲۵ و ۵۲۶ همین قانون، برای آن حبس تعزیری درجه ۲، قرار داده است: چه عنصر مشترکی بین جعل پول و جعل مصادیق مندرج در ماده ۵۲۵ ق.م.ا وجود دارد؟ جعل احکام یا امضا یا مهر یا دستخط معاون اول رئیس‌جمهور یا وزرا یا مهر یا امضای اعضای شورای

نگهبان یا نمایندگان مجلس شورای اسلامی یا مجلس خبرگان یا قضات یا یکی از رؤسا یا کارمندان و مسئولین دولتی از حیث مقام رسمی آنان، جعل مهر یا تمبر یا علامت یکی از شرکت‌ها یا مؤسسات یا ادارات دولتی یا نهادهای انقلاب اسلامی، جعل احکام دادگاه‌ها یا اسناد یا حواله‌های صادره از خزانه دولتی و... چگونه همسنگ جعل اسکناس هستند؟

وجه مخالفت شدید و غلیظ قانون‌گذار با جعل پول چیست؟ اگر از ماده ۵۲۴ همین قانون بگذریم، بالاترین مجازات جعل، در جعل اسکناس منظور شده است. به عقیده برخی: با توجه به سرعت و سهولت مبادله اسکناس‌های جعلی می‌تواند در کوتاه‌مدت موجب ورود ضرر به تعداد زیادی از افراد و نیز نظام اقتصادی کشور شود، در همه کشورها با جعل اسکناس برخورد خاصی صورت می‌گیرد (میرمحمد صادقی، ۱۳۸۹، ج ۳، ص ۲۹۶).

از این عبارت، سه استدلال استفاده می‌شود:

۱) سهولت مبادله با اسکناس جعلی و بالتبع، کندی اطلاع مراجع قانونی از وجود این چنین اسکناس‌هایی، دلیل شدت عقوبت است.

۲) ضرر افراد با گردش اسکناس‌های جعلی، بسیار سریع است و در کوتاه‌مدت، شخص دچار خسران می‌شود،

۳) و نظام اقتصادی هم از گردش اسکناس‌های جعلی، متضرر می‌شود که علی‌القاعده به قرینه تقابل، ضرر در غیر اشخاص حقیقی و حقوقی خواهد بود.

اگر پول فاقد اعتبار ذاتی باشد و ارزش خود را - در همه پول‌های بدون پشتوانه و فیات - از اعتبار دولت گرفته باشد، جعل اسکناس، اعتبار دولت را مخدوش می‌کند به گونه‌ای که نظم اقتصادی جامعه را برهم می‌زند. این نظریه و این حکم شدید و غلیظ برای جعل اسکناس، با نظریه اهل سنت در انحصار چاپ و انتشار پول در دولت، مطابقت تام و کاملی دارد و می‌توان آن را محصول دکترین فقهی، دانست.

نگاه فرا سرزمینی به جعل اسکناس، مختص قوانین ایران نیست. در کشور انگلستان هم به‌رغم اینکه کشوری است که شدیداً به اصل صلاحیت سرزمینی پایبند است، جرایم علیه امنیت انگلیس و جعل پول مملکت را که در خارج از کشور واقع شده باشد، تعقیب می‌کند، خواه مرتکب تبعه داخله باشد یا خارجه (پورباقرانی، ۱۳۹۱).

قانون مجازات فرانسه مصوب ۱۹۹۲ در ماده ۱۰-۱۱۳ خود می‌گوید: «در مورد جنایات و جنحه‌هایی که علیه منافع اساسی ملی - منافع بنیادین ملت - ارتکاب یافته و در عنوان اول کتاب چهارم این قانون برای آن مجازات تعیین شده؛ همین‌طور در مورد جعل و تزویر و قلب مهر دولتی، پول سکه، اسکناس یا اوراق بهادار که در مواد ۱-۴۴۲-۴۴۳ و ۱-۴۴۱ برای آن مجازات تعیین شده و نیز در

مورد تمامی جنایات و جنحه‌هایی که علیه مأموران یا اماکن سیاسی یا کنسولی فرانسه که در خارج از قلمرو فرانسه ارتکاب می‌یابد، قانون مجازات فرانسه اجرا می‌شود» (پوربافرانی، ۱۳۹۱).

۸- جمع بندی

- ۱) حکومت‌ها از امکانی به نام اطلاعات - اطلاعات پردازش یا خام - به‌عنوان امین مردم برخوردار هستند که با تأیید دولت‌ها، اسناد اعتباری دارای ارزش قانونی می‌شوند؛ بنابراین، مُهر تأیید دولت است که به اسناد بها می‌دهد.
- ۲) دستبرد دولت‌ها به دارائی مردم به عنوان برون‌رفت از بحران‌های عظیم اقتصادی، یکی از عوامل موثر در نظریه تولید پولی خارج از نظام اقتصادی کشورها و بدون نظارت هیچ بانکی شد. فناوری اطلاعات با استفاده از امکانات وسیع خود، به تحقق این ایده کمک شایانی نمود.
- ۳) رغبت سرمایه‌گذاری در حوزه رمزارزها، و بروز مشکلات حقوقی و اقتصادی در معاملات آنها، حوزه پژوهش و تحقیق را از پرداختن با مبانی فنی و تکنیکی رمزارزها، دورنگه داشته است و غالباً به ابعاد کاربری رمزارزها توجه شده است.
- ۴) زنجیره بلوکی، روشی در ذخیره سازی اطلاعات بصورت نامتمرکز است که امکان جعل و تقلب را به صفر نزدیک می‌کند. در این روز، همگان، از همه اطلاعات، آگاه هستند داده‌های شبکه در اختیار همه اعضا قرار دارد.
- ۵) رمزارزها را می‌توان به عنوان یک کالا، یا دارائی و یا پول، تلقی نمود. در فرض پول بودن رمزارز، تعاریف، شرایط و ضوابط پول می‌بایست بر رمزارزها صدق نمایند. یکی از این شرایط، متمرکز بودن چاپ و انتشار پول و پشتوانه اعتبار دولت‌ها از پول ملی است که با این فرض، رمزارزها فاقد جنبه پولی خواهد بود.
- ۶) با تطورات تاریخی، کم کم ارزش پول از قدرت تبدیل به کالاهای گران‌بها - همچون طلا و نقره - به اعتبار دولت منشر کننده آن پول بدل شد.
- ۷) در فقه اهل سنت، به حاکمیتی بودن ضرب النقود و تهافت کارکرد پول با عدم انحصار ضرب النقود، به عنوان ادله مانع از انتشار پول توسط غیر حاکم، استناد شده است.
- ۸) از فقه امامیه اما با رفع موانعی، چنین برمی‌آید اگر موجب جهالت و غرر نباشد، با اعلان می‌توان از درهم و دینار غیر مسکوک استفاده کرد.
- ۹) در قوانین موضوعه ایران از سال ۱۲۹۴ هـ. ش، تا کنون، همواره ضرب سکه و چاپ پول، در چارچوب وظایف حاکم قرار گرفته و برای جاعلان اسکناس، جرم انگاری شده است.
- ۱۰) اما به نظر می‌رسد با روش زنجیره بلوکی، همه موانع انتشار و چاپ اسکناس توسط نظام غیر بانکی و غیر حکومتی، برطرف شده است و در یک مجموعه محدود از افراد و اشخاص و با رعایت علم و اطلاع همگان، انتشار پول، امکان پذیر است.

منابع:

- ابن الفراء، أبو يعلى القاضي محمد بن الحسين بن محمد بن خلف، (۱۴۲۱) الأحكام السلطانية، (صححه و علق عليه: محمد حامد الفقي). بيروت دار الكتب العلمية، الطبعة الثانية.
- ابن تيمية، أحمد بن عبد الحلیم، (۱۹۹۵م). مجموع الفتاوى (جمع و ترتیب: عبد الرحمن بن محمد بن قاسم رحمه الله وساعده: ابنه محمد)، المدينة النبوية: مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف، المدينة النبوية، المملكة العربية السعودية، ۱۹۹۵م، ج ۳۵.
- ابن خلدون، أبو زيد، ولي الدين عبد الرحمن بن محمد بن محمد الحضرمي الإشبيلي، (۱۴۰۸ هـ - ۱۹۸۸ م). ديوان المبتدأ والخبر في تاريخ العرب والبربر ومن عاصرهم من ذوي الشأن الأكبر. (المحقق: خليل شحادة). بيروت: دار الفكر، الطبعة: الثانية.
- ابن قيم الجوزية، محمد بن أبي بكر، (۱۹۹۱ م). إعلام الموقعين عن رب العالمين، بيروت: دار الكتب العلمية، ج ۴.
- ابن كثير الدمشقي، أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير القرشي البصري ثم الدمشقي (۱۴۰۸)، البداية والنهاية (المحقق: علي شيري) بيروت، دار إحياء التراث العربي، الطبعة: الأولى.
- أحمد بن حنبل، أبو عبد الله. (۱۴۳۰). الجامع لعلوم الإمام أحمد. (خالد الرباط، سيد عزت عيد [بمشاركة الباحثين بدار الفلاح]، جمهورية مصر العربية، دار الفلاح للبحث العلمي وتحقیق التراث،
- ارزانیان، نسترن؛ اسدی، فاطمه؛ فرزین فر، به آرا. (۱۳۹۹). بررسی تحلیلی معاملات بر پایه ارز دیجیتال از منظر فقه امامیه و نقش زنجیره بلوکی در صنایع مختلف. فصلنامه علمی تخصصی مطالعات راهبردی فقه و حقوق، ۲(۴)، ۷۷-۶۲.
- اسدیان لالیمی، مرتضی؛ حبیبیان نقیبی، مجید. (۱۴۰۰). موضوع شناسی رمزارزها و تحلیل فقهی آنها (مورد مطالعه بیت کوین). معرفت، ۲۸(۳۰)، صص ۱۱-۲۲.
- اسماعیلی رخ. (۱۳۹۷). تعریفی ساده از بلاک چین. ماهنامه علمی-آموزشی تخصصی مدیریت تدبیر، ۲۹(۳۰۹)، ۳۳-۳۱
- البلاذری، أحمد بن یحیی بن جابر بن داود (۱۹۹۸م). فتوح البلدان، بیروت: دار ومکتبة الهلال

- البهوتی، منصور بن یونس (۱۴۲۹ هـ). *كشاف القناع عن متن الإقناع*، (راجعہ وعلق علیہ: ہلال مصیلحی مصطفی ہلال)، بیروت: دار الکتب العلمیة، ج ۶.
- پوربافرانی. (۱۳۹۱). *تحول اصل صلاحیت واقعی در لایحہ جدید مجازات اسلامی با نگاہی تطبیقی*. دید گاہ های حقوق قضایی، ۵۸ (۱۷)، ۷۳-۹۶.
- حر عاملی، محمد بن حسن؛ *تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة*، (تصحیح حسینی جلالی، محمدرضا؛ مؤسسه آل البيت علیہم السلام لاحیاء التراث؛ و مؤسسه آل البيت علیہم السلام لاحیاء التراث) قم: مؤسسه آل البيت (علیہم السلام) لإحياء التراث. ۳۰ ج.
- خردیار، سینا. (۱۴۰۰). *تبیین نقش فن آوری بلاکچین در بهبود شفافیت و اعتماد در بخش عمومی، حسابداری و بودجه ریزی بخش عمومی*، ۲ (۲).
- خوئی، ابوالقاسم؛ یزدی، محمد کاظم بن عبدالعظیم؛ و خوبی، محمد تقی. (۱۴۳۰ هـ.ق). *المبانی فی شرح العروة الوثقی، النجف الأشرف: مطبعة نینوی*.
- سامونلسن، پل. (۱۳۵۳) *اصول علم اقتصاد*. (مترجم: حسین پیرنیا، ۱۳۳۴، چاپ سوم). تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- السبہانی، عبد الجبار حمد عبید. (۱۴۱۸ هـ- ۱۹۹۸ م). *النقود الإسلامية، كما ينبغي أن تكون*. مجلة جامعة الملك عبدالعزيز، ۱۰ (۱)، ص ۳-۳۸
- سرزعی، علی. (۱۳۹۵). *سیاست های اقتصادی برای مقابله با بحران های بانکی*. نشریه مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی (مطالعات راهبردی جهانی شدن)، ۶ (۲۱)، صص: ۵۳-۶۹
- شایرا، محمد عمر. (۲۰۰۸ م) *نحو نظام نقدي عادل: دراسة للنقود والمصارف والسياسة النقدية في ضوء الإسلام*، (ترجمة: سيد محمد سكر)، عمان - اردن: دارالبشير للنشر و التوزيع
- الطباطبائي اليزدي، السيد محمد كاظم، (۱۴۲۰ هـ.ق). *نام کتاب: العروة الوثقی، قم: جماعة المدرسين، ۶ ج.*
- طریحی، فخرالدین بن محمد (۱۳۶۲). *مجمع البحرین*. (تصحیح: احمد حسینی اشکوری) تهران: مکتبه المرتضویة. ۶ ج.
- طیبی فرد، سید امیر حسین. (۱۳۹۱). *حاکمیت پولی دولت ها و تعدیل آن با عضویت در*

- صندوق بین‌المللی پول. پژوهش حقوق عمومی، ۱۴(۳۶)، ۸۱-۱۰۴.
- عربی، سیدهادی؛ میثمی، سیدحسین. (۱۳۹۸). پول و بانکداری با رویکرد اسلامی، تهران، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ج۲،
  - الغزالی، أبو حامد محمد بن محمد، (۱۹۹۴م). *إحياء علوم الدين*، بيروت: دار المعرفة ج ۴ ص ۹۱.
  - فرحبخش، ابو الفضل؛ (۱۳۸۹). *ماهیت پول، از جهت مثلی یا قیمی بودن*. گفتمان حقوقی، ۱۷(۷)، ۱۵۷-۱۷۰.
  - فیاض بخش، اکرم (۱۴۰۰)، *دستاوردی به نام بلاک چین*. رویکرد پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، ۵(۶۰) ص ۱-۸.
  - الفیومی، أبو العباس أحمد بن محمد بن علی (بی تا)، *المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر*، بیروت: المكتبة العلمية، ج۲.
  - قبادی، فرخ؛ رئیس دانا، فریرز. (۱۳۶۸) *پول و تورم*، تهران، انتشارات پیشبرد و پایروس،
  - *الکرمی الحنبلی، مرعی بن یوسف*. (۱۴۲۸ هـ - ۲۰۰۷ م) *غایة المنتهی فی جمع الإقناع والمنتهی*، (اعتنی به: یاسر ابراهیم المزروعی، رائد یوسف الرومی)، الکویت: مؤسسة غراس للنشر والتوزیع والدعاية والإعلان، الطبعة: الأولى، ، عدد الأجزاء: ۲
  - کلینی، محمد بن یعقوب، (بی تا). *الکافی*، (تصحیح درایتی، محمدحسین؛ و مرکز بحوث دار الحدیث. قسم احیاء التراث) قم: مؤسسه علمی فرهنگی دار الحدیث. ج ۱۵.
  - مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۶ هـ ق). *ملاذ الأخیار فی فهم تهذیب الأخبار* (رجایی، مهدی؛ حسینی اشکوری، احمد؛ و مرعشی، محمود) قم: کتابخانه عمومی حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره)، ج ۱۶.
  - مکارم الشیرازی، الشیخ ناصر (۱۴۲۶ هـ ق). *انوار الفقاهة (کتاب التجارة)*. قم: درسه الامام علی بن ابی طالب (ع).
  - میرزاصادقی، مهرزاد؛ نظام آبادی پور، حسین. (۱۴۰۱). *زنجیره بلوکی: معرفی و کاربردها*. سیستم های فازی و کاربردها، ۵(۱)، ۳۳۴-۲۹۵.
  - میر محمد صادقی، حسین، (۱۳۸۹)، *جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی*، تهران: نشر میزان، ج ۳.
  - النووی، أبو زکریا محیی الدین یحیی بن شرف. (۱۴۱۲ هـ / ۱۹۹۱ م). *روضه الطالبین و*

عملة المفتين. (تحقيق: زهير الشاويش) بيروت - دمشق - عمان: المكتب الإسلامي،

الطبعة: الثالثة، عدد الأجزاء: ۱۲

- يوسفی، احمد علی. (۱۳۷۷). ماهیت پول و راهبردهای فقهی و اقتصادی آن، تهران، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی،

- <https://cbi.ir/showitem/۱۹۲۶۶.aspx>
- Malsa, N., Vyas, V., & Gautam, J. (۲۰۲۲). Blockchain Platforms and Interpreting the Effects of Bitcoin Pricing on Cryptocurrencies. In Soft Computing: Theories and Applications (pp. ۱۳۷-۱۴۷). Springer, Singapore.
- Nakamoto, S., & Bitcoin, A. (۲۰۰۸). A peer-to-peer electronic cash system. Bitcoin.-URL: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>, ۴, ۲.